

8: Paul Feyerabend:

af Ned Med Metodologien (1975)

Paul K. Feyerabend er måske den mest kontroversielle videnskabsfilosof i moderne tid. Han blev født i Wien i Østrig i 1924, gjorde under Anden Verdenskrig tjeneste som officer i den tyske hær ved Østfronten og fik tildelt Jernkorset i 1944. Efter krigen begyndte Feyerabend at studere musik, men fandte hurtigt interesse for fysik. I 1951 blev han knyttet til The London School of Economics, hvor han blandt andet arbejdede sammen med Karl Popper. Fra 1958 til 1990 var Feyerabend ansat ved The University of California at Berkeley, men forelæste også ved en lang række andre universiteter. Feyerabend blev af mange anset for at være en provokatør, og en artikel i fagtidsskriftet Nature fra 1987 omtaler ham som "videnskabens værste fjende". Hvorvidt denne titel er for-tjent eller ej, kan man selv danne sig et indtryk af ved at læse nedenstående uddrag af det sidste kapitel af Feyerabends hovedværk, der på engelsk har undertitlen "Udkast til en anarkistisk videnskabsteori". Paul K. Feyerabend døde i 1994.

Den tanke, at videnskab kan og bør bedrives efter én gang fastlagte og universelle regler, er både urealistisk og skadelig. Den er urealistisk, fordi den indtager en alt for simplificerende holdning til menneskets evner og de omstændigheder, som kan bidrage til udviklingen af disse evner; og den er skadelig, eftersom forsøget på at

håndhæve reglerne nødvendigvis fører til, at vores faglige kvalifikationer øges på bekostning af vores menneskelighed. Endelig er den til stor skade for videnskaben selv, fordi den ikke tager hensyn til de komplekse materielle og historiske omstændigheder som påvirker videnskabens udvikling, og herved gør den videnskaben mindre fleksibel og mere dogmatisk. [...] Alle metodologier har deres begrænsninger, og den eneste "regel" der står tilbage er, at alt er tilladt.

Denne nye erkendelse giver os anledning til at overveje et problem man længe har overset, nemlig hvorfor videnskaben skulle være noget specielt. Denne overvejelse er af ganske ny dato, eftersom den moderne videnskab overmandede sine modstandere i stedet for at overbevise dem. Videnskaben fik overtaget i kraft af rå styrke og ikke i kraft af argumenter – hvilket gælder specielt for de tidligere kolonier, hvor videnskaben og næstekærlighedens religion uden videre blev indført uden at tage indbyg-gerne med på råd og uden at man ønskede at høre, hvad de havde at sige. I dag forstår vi, at rationalisme med sin tætte tilknytning til videnskab ikke er til nogen hjælp i spørgsmålet om videnskab over for myte, og takket være undersøgelser på helt andre områder er vi klar over, at myter har langt mere værdi end rationalister bryder sig om at indrømme. Derfor er vi nu tvunget til at forholde os til, hvorfor egentlig videnskab skulle være noget specielt. Overvejer man dette spørgsmål nærmere vil man se, at videnskab og myte på mange områder overlapper hinanden og at tilsyneladende forskelle ved nærmere

eftersyn viser sig at være ligheder 55 [...].

Der er en anden grund til, at vi har brug for at revurdere vores syn på videnskab. Den moderne videnskabs fremmarch faldt nemlig sammen med undertrykkelsen af ikke-vestlige folkeslag, der ikke blot blev undertrykt fysisk, men også mistede deres intellektuelle uafhængighed og blev tvunget til at underkaste sig næstekærlighedens blodtørstige religion, nemlig Kristendommen. De mest intelligente stammefolk fik som en særlig belønning lov til at blive indviet i Den Vestlige Rationalismes mysteriekult, nemlig Videnskab. Dette førte nogle gange, f.eks. på Haiti, til næsten ubærlige spændinger i forhold til den traditionelle kultur, der ofte simpelthen forsvandt uden nogen nærmere form for diskussion, så de indfødte blev gjort til slaver både fysisk og intellektuelt. I vore dage er denne udvikling dog gradvist på retur, selvom det går trægt. Friheden genvindes, gamle traditioner genopdages både blandt mindretallene i den vestlige verden og blandt store befolkningsgrupper i ikke-vestlige verdensdele. Men videnskaben hersker stadigt enevældigt, og det gør den, fordi dens udøvere er ude af stand til at forstå og uvillige til at tolerere andre ideologier. De har nemlig magten til at sætte deres vilje igennem – en magt som de bruger på præcis samme måde som deres forfædre gjorde, når de tvang besejrede folkeslag til at blive kristne. En amerikansk statsborger kan derfor ganske vist frit vælge religion³¹, men har ikke lov til at vælge at lade sit barn modtage undervisning

i magi snarere end i naturvidenskab. Stat og kirke er adskilt, men det er stat og videnskab ikke.

På trods heraf besidder videnskab ikke nogen større gyldighed end enhver anden måde at leve på. I hvert fald er videnskabens mål ikke vigtigere end de mål, som gælder for en religiøs sekt eller en stamme, der er fælles om at tro på en bestemt myte; og uanset hvad, så har videnskabsmænd ingen adkomst overhovedet til at foreskrive, hvordan man skal leve, tænke og uddanne sig i et frit samfund, hvor enhver bør have ret til at gøre sig sine egne tanker og leve sammen med andre på den måde han eller hun nu finder bedst. Stat og videnskab bør adskilles på præcis samme måde som stat og kirke er det.

Nu behøver man ikke være bekymret for, at en sådan adskillelse vil medføre et teknologisk sammenbrud. Der vil altid være folk der foretrækker at være videnskabsmænd frem for at være herrer over deres eget liv, og som gladelig underkaster sig den mest ydmygende form for intellektuelt og karrieremæssigt slaveri, når blot lønnen er god og de er omgivet af andre, der beundrer deres præstationer og klapper dem på ryggen. I oldtidens Grækenland beroede udvikling og fremskridt på slavers tvangsarbejde³². Vores udvikling og fremskridt kommer til at bero på en flok villige slaver, der på universiteter og i laboratorier gladelig knokler med at forsyne os med piller, energi, strøm, atombomber, færdigretter og af og til spændende og eventyrlige historier. Vi skal nok behandle disse slaver or-

dentligt, ja ligefrem høre på hvad de
140 har at sige, for af og til har de noget
spændende at berette. Hvad vi derimod
under ingen omstændigheder skal, er at
give dem lov til at påtvinge vore børn en
ideologi, der giver sig ud
145 for at være fremskridtsvenlig uddan-
nelse. Vi vil ikke tillade dem at docere
hvad videnskaben måtte finde for godt
at docere, som om det var den eneste
endegyldige sandhed. Denne
150 adskillelse af videnskab og stat er måske
vores eneste mulighed for at overvinde
det stredede barbari, som kendetegner
vores teknikfascinerede samtid, og er
måske vores eneste
155 chance for at leve på en måde, der
passer sig for mennesker – det er vi
nemlig i stand til, selvom det endnu
ikke helt er lykkedes for os. Lad os
derfor se nærmere på de argumenter
160 man kan fremføre for at gå frem på
denne måde.

Det billede, som både almindelige
mennesker og videnskabsmænd har
af det 20. århundredes videnskab, er
165 præget af teknologiske mirakler som
for eksempel farvefjernsynet, månelan-
dingerne, og mikrobølgeovnen, og også
af den lidt vage, men stadig meget
indflydelsesrige, eventyrtælling om,
170 hvordan disse mirakler blev fremstillet.
Ifølge denne eventyrtælling er videnskabens
triumf et resultat af en raffineret og meget
omhyggeligt afbalanceret kombination
af opfindsomhed og kontrol. Videnskabs-
175 mænd får ideer. Og de har specielle
metoder til at forbedre deres ideer.
Videnskabens teorier har stået deres
prøve overfor disse metoder og
180 giver derfor et bedre billede af verden
end ideer, som ikke har. Denne

eventyrtælling er forklaringen på,
at det moderne samfund giver videns-
skaben positiv særbehandling i form
af privilegier, som ikke er andre for-
185 undt. [...] Men denne eventyrtælling er
og bliver en eventyrtælling. Der findes
ikke nogen speciel metode, som auto-
matisk medfører succes. Videnskabs-
190 mænd løser ikke problemer, fordi de er
i besiddelse af en tryllestav i form af
en bestemt metode eller rationel teori,
men fordi de har brugt lang tid på at
undersøge et problem, fordi de nogen-
195 lunde er inde i, hvad de har med at
gøre, fordi de ikke er helt dumme (ok,
det er nok ikke helt sandt i vore dage,
hvor næsten hvem som helst kan kalde
sig videnskabsmand), og fordi et for-
200 skerholds skæverter opvejes af et andet
forskerholds skæverter. Desuden sker
det faktisk ret sjældent, at videnskabs-
mænd overhovedet løser problemer, de
laver tværtimod en del fejl, og mange
af deres resultater er aldeles ubrug-
205 lige. Som udgangspunkt er der ikke
nogen egentlig forskel på den proces,
der fører til udbasuneringen af en ny
videnskabelig lov, og den proces, der
går forud for vedtagelsen af en ny lov
210 i samfundet. Man orienterer enten
alle borgere eller dem, hvis interesser
er særligt berørt, man indsamler
"fakta" og fordomme, man diskuterer
sagen, og til sidst skrider man til af-
215 stemning. Men hvor man i et demokrati
gør sig den ulejlighed at forklare
fremgangsmåden, så alle kan forstå
den, så enten skjuler eller forvrænger
videnskabsmænd den, så den passer
220 til deres særinteresser.

Ingen videnskabsmand kan bringes
til at indrømme, at afstemning spiller

nogen rolle overhovedet for videns-
225 skab. Fakta, logik, metode er det som
afgør sagen – ifølge eventyrtællingen.
Men hvordan kan fakta afgøre sagen?
Hvilken rolle spiller de for fremskaf-
felsen af ny viden? Vi kan
230 ikke aflæse vores teorier af fakta. Vi
kan heller ikke sige, at de spiller en
negativ rolle ved for eksempel at på-
stå, at gode teorier er teorier som kan
gendrives, men som endnu ikke er
235 blevet gendrevet, af fakta. Hvis man
med falsifikation forstår, at man skal
aflive de teorier som ikke passer med
fakta, så må man enten aflive al videns-
skab eller blive nødt til at indrømme,
240 at store dele af videnskaben er ikke-
falsificerbar. Det er heller ikke særligt
rimeligt at påstå, at en god teori
forklarer mere end andre teorier. Det
er ganske vist korrekt, at nye
245 teorier ofte forudsiger nye ting, men
det gør de som oftest på bekostning
af den viden man allerede har. Hvis vi
inddrager logik, må vi konstatere, at
videnskab i praksis ikke overholder
250 selv de simpleste logiske spilleregler
og umuligt ville kunne gøre det, fordi
videnskabens materiale er så komplekst
som det er. De ideer, som videns-
skaben anvender til at præsentere
255 sin viden med og til at skaffe sig ny
viden med, stemmer sjældent overens
med den formelle logiks og rene matema-
tiks krav, og forsøger man at tvinge
videnskab og logik til at passe sammen,
260 ville videnskaben miste den smidighed,
som er nødvendig for at den kan gøre
fremskridt.

Det er altså klart, at fakta i sig selv
ikke er tilstrækkelige til at få os til
265 acceptere eller afvise videnskabelige
teorier – de lader for meget stå åbent.
Logik og metode derimod fjerner for

meget – de er alt for snævre. Midt
mellem disse to yderpoler er det kon-
stant foranderlige område, der udgøres
270 af menneskers ønsker og ideer. Hvis man
analyserer en række vellykkede videns-
kabelige skaktræk – "vellykkede" set
fra videnskabsmændenes eget synspunkt –
finder man, at der ganske vist er ud-
275 strakt spillerum for en mangfoldighed
af ideer og at anvendelsen af demokratiske
procedurer i høj grad er tilladt, men at
det til syvende og sidst er magtpolitik
og propaganda som går af med sejren.
Og det er her, at eventyrtællingen om
en speciel videnskabelig metode spiller
en meget afgørende rolle. Ved at
285 pukke på en række "objektive" krite-
rier forhindrer den både nytænkende
videnskabsmænd og almindelige men-
nesker i selv at danne sig deres eget
indtryk, og det endda indenfor selv
290 meget avancerede videnskabelige om-
råder. Derved beskytter den de store
kanoner, som f.eks. Nobelpristagere,
forskningsledere m.v., mod den gemene
hob i form af lægfolk, ikke-videnskabeligt
295 uddannede eksperter og eksperter fra
andre grene af videnskaben. De eneste,
hvis mening tillægges nogen form for
betydning, er dem der lod sig underkaste
en videnskabelig uddannelse, bestod
300 deres eksaminer og nu er fuldstændigt
overbevist om, at eventyrtællingen er
sand. Sådan er det gået til, at videns-
skabsmænd har ført ikke blot sig selv
men også alle andre bag lyset, men uden
305 at de har lidt nogen overlast herved,
tværtimod. De har flere penge, mere
magt og får mere sex end de har fortjent,
og selv de tåbeligste procedurer og
310 latterligste resultater indenfor deres

område stråler i berømmelsens skær.
Det er på høje tid at få dem pillet ned
og lade dem indtage en langt mere
315 beskeden rolle i samfundet.